

NOBEL-pris i økonomi – av særlig interesse for jurister

Av stud.jur. Endre Stavang, Institutt for Privatrekt, Universitetet i Oslo

Nobels minnepris i økonomi går i 1991 til Professor Ronald H. Coase, University of Chicago. Denne noten inneholder en kort biografi (1.) og noen stikkord om Coases studieobjekt og metoder (2.) med særlig henblikk på betydningen for studiet av rettssystemet generelt (3.) og for slike studier i Norge spesielt (4.).

1.

Ronald Harry Coase ble født i Middlesex, England, i 1910. Fra han var 16 til 22 år studerte han ved University of London. Coase hadde lyst på en humanistisk grad, men hadde ikke tid til å ta latinske prøver. Derfor startet han på en grad i «science», men hoppet av etter kort tid fordi han ikke likte matematikk. 18 år gammel begynte han derfor på London School of Economics for å ta en grad i «commerce». Denne utdannelsen inkluderte en lang rekke fag, derunder juridiske kurs (særlig «industrial law»). Tredjeåret i commercegraden besto av en studiereise til USA. På reisen utarbeidet Coase begrepet om transaksjonskostnader som har bidratt til å gi ham Nobelprisen. Han var da 21 år gammel. Artikkelen, *The Nature of the Firm*, ble publisert i 1937.

I krigsårene arbeidet Coase som statistiker for det britiske krigsministeriet. Etter å ha tatt doktorgraden i økonomi på en avhandling om Kringkastingsmonopolet BBC i 1951, emigrerte han til USA 41 år gammel. Der var han sju år ved University of Buffalo og seks år ved University of Virginia. Først i 1964 kom han til University of Chicago. Den utfølsende årsaken var arbeidet med artikkelen *The Pro-*

blem of Social Cost. Den ble publisert i 1961 i *The Journal of Law and Economics*. Som redaktør i tiden fra 1964 til 1982 bygde Coase opp dette til et tidsskrift av høyeste kvalitet. Fra 1964 til idag er han professor (Emeritus) i økonomi ved The University of Chicago Law School.

2.

Coases forskningstema er organiseringen av økonomisk aktivitet, dvs. studiet av det økonomiske systemet. Han har særlig vært opptatt av spørsmål knyttet til teorier om bedrifter og markeder. I den forbindelse har han spesielt studert rettssystemets betydning for økonomiens virkemåte, f.eks. hvorvidt ressursutnyttelsen i samfunnet påvirkes av ansvarsreglene i tings- og erstatningsretten.

Metoden Coase bruker er mikroøkonomisk adferdsteori. Det nyskapende element er å trekke transaksjonskostnadene eksplisitt inn i analysen. Transaksjonskostnader er de ressursene avtaleparter ofrer for å oppnå og høste fordelene av en avtale, f.eks. søkekostnader, forhandlingskostnader og håndhevelseskostnader. Dette gjør Coase dels på spekulativt grunnlag og dels på grunnlag av institusjonelle og historiske studier. Bedrifter, markedsordninger og rettssystemet er på den ene siden et resultat av bestemte (transaksjons) kostnadsforhold. Og på den annen side øver disse institusjonene innflytelse på økonomiens funksjonsmåte. Metoden retter altså søkelyset mot samspillet mellom institusjoner og økonomiske forhold og kalles ofte for Transaction Cost Economics. I *The Nature of*

Professor Ronald H. Coase.

the Firm sammenligner Coase ressursbruken ved ordregivning i en bedrift alternativt med den ressursbruk avtaleinngåelser ville kreve hvis den samme produksjonen skulle oppnås gjennom kortvarige avtaler mellom alle de medvirkende parter. Transaksjonskostnadene ville bli vesentlig høyere for det siste alternativet, og derfor har vi bedrifter.¹⁾

I tillegg regnes Coase på grunn av *The Problem of Social Cost* fra 1960²⁾ som en opphavsmann til de nye forskningsdisiplinene Economics of Property Rights og Economics of Law. Den siste disiplinen betegnes i Norden rettsøkonomi, se neste punkt.

Studieobjektet for Coase er altså det økonomiske systemet. Hovedmålet med hans siste bok er å forandre økonomens (og ikke juristens) tenke-

måte: «The purpose of this book is to persuade my fellow economists to change the way they analyze a number of important questions in micro-economics».³⁾ Sett fra Coases eget synspunkt er det i en viss forstand en sideeffekt at hans arbeid har påvirket jurister. Med dette utgangspunktet kan vi likevel se litt på Coases betydning for studiet av rettssystemet.

3.

Studiet av rettssystemet inngår i Coases forskningsprogram. Grunnen er at rettsreglene påvirker økonomiens virkemåte når transaksjonskostnadene er store. Betydningen av rettsreglene i denne sammenheng undersøker Coase i *The Problem of Social Cost*. Artikkelen er like mye sitert i juridisk som i økonomisk litteratur. I USA er

artikkelen trolig den mest siterte av alle som noen gang har vært publisert i et juridisk tidsskrift.

Et første poeng er at det teoretiske grunnlaget for økonomenes nyttekostnadsvurderinger i lovgivningsprosessen er mangelfullt.⁴⁾ Det tradisjonelle begrepet om eksterne effekter⁵⁾ (indirekte virkninger) skjuler et gjensidighetsproblem. Hvis utslipp fra en bedrift skader fisket i en fjord, er det ikke selvsagt at denne eksterne effekten skal reduseres eller fjernes. Et pålegg om dette vil skade bedriften, akkurat som selve utslippet skader fiskerne⁶⁾. Hvis et mål er å unngå sløsing med ressursene i samfunnet, må alle interessene til fjordbrukerne veies mot hverandre. Konflikten kan f.eks ikke avgjøres på grunnlag av hvem som forårsaker skade i fysisk forstand. Tings- og erstatningsretten er

på den annen side mekanismer som bidrar til kostnadsinternalisering. Dette bør lovgiveren ta hensyn til når offentligrettslige reguleringer blir vurdert. Coase bidrar på denne måten til en mer realistisk lovgivningslære. Og det er en disiplin som jurister ikke kan ignorere, noe Jan Hellner nylig har skrevet en hel bok for å underbygge⁷⁾.

Et neste poeng er at også dommere påvirker økonomisk aktivitet ved sine avgjørelser⁸⁾. De bør derfor ta hensyn til hvilke løsninger som fremmer målet om best mulig ressursutnyttning (samfunnsøkonomisk effektivitet).⁹⁾ Den normative Coasesetningen er en godhetsvurdering og sier at den effektive løsningen på konflikten er den som hypotetiske avtaler forut for konflikten ville brakt i stand. Den positive Coasesetningen sier at alle gjensi-

Velkommen til det nye OL-hotellet i Øyer/Lillehammer!

Quality Hafjell Hotel

Vi inviterer til 138 gjesteværelser, hvor du får velge din egen romtype! Flammebjerkemøbler fra Sørlandet, blåmalt bøk fra Stryn eller Rødmalt Krogenæs furuinteriør, skaper hjemmehygge og trivsel.

Konferansefasiliteter for 170 deltakere, egen grupperomsetasje, god salongkapasitet med pianobar og peiskos, diskotek, norsk & internasjonal restaurant og kro.

Svømmebasseng med badstu og solarium.

Vi tilbyr vår eksklusive quality opplevelsesmeny, med spesialutflukter kun for våre konferansegjester.

Kontakt salgsavdelingen på telefon 062-77 777.

dig fordelaktige avtaler vil bli inngått hvis transaksjonskostnadene er null. Privat autonomi er derfor effektivt hvis transaksjonskostnadene er lave. Rettingskrav etter Grannelova strider f.eks ikke mot effektivitetskravet når transaksjonskostnadene er lave, noe de lettere er hvis få parter er involvert i konflikten. Når transaksjonskostnadene er høye, er den positive Coasesetningen et hjelpemiddel til å tenke ut hvilke avtaler partene må inngå for å oppnå alle sine ønsker samtidig. Partene (og samfunnet) sparer mer av disse kostnadene dess mer hensyn dommeren tar til den hypotetiske avtaleløsningen forut for konflikten. Anta f.eks at en spredt gruppe av fiskerne samlet er villige til å betale mer for renere fjord enn økningen av bedriftens renseskostnader ved renere fjord, men at informasjons-, samarbeids-, og forhandlingsproblemer hindrer avtaler mellom partene. Miljørådigheten bør etter den normative Coasesetningen ligge hos fiskerne og bli sanksjonert med et rettingskrav eller en rett til erstatning. Coases synsmåter kan med andre ord trekkes inn når dommere inntar og begrunner standpunkt til rettsspørsmål.

Et tredje poeng er at jurister historisk har hatt intuisjon for det økonomiske problemet om ressursøkonomisering¹⁰. Coase analyserer hvordan dommerne (og miljølovgivningen) i systemet for commonlaw faktisk har avgjort naborettsvister. Han kommer til at dommerne (og lovgivningen) i stor grad har tatt hensyn til at deres avgjørelser påvirker ressursutnyttelsen.¹¹ Coases analyse har gitt støtet til formuleringen av en ny rettsteoretisk hypotese på grunnlag av langt mer omfattende rettsstudier av bl.a dommer (tidligere professor) Richard A. Posner.¹² Hypotesen er at de fleste dommerskapte regler (og lovregler skjernet fra pressgruppedemokratiet) i systemet for commonlaw er blitt utformet som om dommerne (lovgiveren) har hatt samfunnsøkonomisk effektivitet som mål for sin virksomhet.

Alt i alt har Coases analyse fra 1960 bidratt vesentlig til utviklingen av rettsøkonomien. En lærebok for sven-

ske jurister som Professor Erling Eide har anbefalt for norske jurister, er skrevet av Lars Werin.¹³ En fersk, kort og dessuten god introduksjon er skrevet av Cento Veljanovski.¹⁴

4.

Arbeider med dette perspektivet kan i jussen supplere rettssosiologien og spørsmålet om samspill mellom retts-systemet og omgivelsene i almen retts-teori.¹⁵ En første juridisk oppgave er kanskje å vurdere hvorvidt og hvordan den juridiske metodelære og innholdet av noen utvalgte norske rettskildedefaktorer åpner for eller oppmuntrer til overveielser hos dommeren som gjør denne hypotesen trolig også for norske forhold.

På det mer konkrete plan kan man spørre hvilken betydning et ønske om å lære av Coases analyser har for rettsstudiet i Norge. En nærliggende tanke er at den saklige begrunnelsen for obligatorisk sosialøkonomi i rettsstudiet får økt vekt. I tillegg øker vel styrken i oppfordringen om å legge økonomipensumet for justusdenter om i mer rettsøkonomisk retning, noe undertegnede har argumentert for et annet sted.¹⁶

Mot tanken om at jurister bør forstå seg litt på økonomi for å studere rettssystemet enda bedre, kan man tenke seg den innvendig at økonomene selv bør ta seg av alle spørsmål knyttet til anvendelsen av deres egen metode. Etter dette fagimperialistiske synet er økonomens metode sterkere enn alternativene i de andre samfunnsfagene og sosialøkonome overlegne andre i å bruke økonomisk analyse, uansett studieobjekt. Innvendingen kan sikkert slås tilbake på en rekke ulike grunnlag. Coase mener for sin del at jurister både bør og vil lære økonomisk analyse fordi de da får et konkurransefortrinn ved å ha inngående kjennskap til rettssystemet som er deres eget studieobjekt.¹⁷ Endringer i jusstudiet internasjonalt tyder på at Coase har rett. I USA er rettsøkonomi et fag i juristutdannelsen ved alle de beste juridiske fakultetene eller Law Schools (f.eks Berkeley,

Chicago, Harvard, Stanford & Yale). I Europa har vi fått tilbudet om ettårs Postgraduate Diplomstudium i rettsøkonomi særlig beregnet på jurister. Tilbudet er del av Erasmusprogrammet. Samtidig er Nobelprisvinneren selv det beste eksempel på at alle juridiske læresteder bør ønske seg et professorat i økonomi.

¹ *Economica* 1937. Trykket i Ronald H. Coase, *The Firm, the Market, and the Law*. Chicago & London 1988, s. 33–55, se særlig s. 37–47.

² *The Journal of Law and Economics* 3 1960, s. 1–44. Trykket i *The Firm, the Market, and the Law*, s. 95–156.

³ *The Firm, the Market, and the Law*, p.vii.

⁴ *The Firm, the Market, and the Law*, s. 20–30.

⁵ Vidar Ringstad, *Innføring i samfunnsøkonomi og økonomisk politikk*. Oslo 1989, s. 129.

⁶ *The Firm, the Market, and the Law*, s. 96.

⁷ Jan Hellner, *Lagstiftning inom förmögenhetsrätten*. Stockholm 1990, s. 253. Hellner omtaler den positive Coasesetningen på s. 163, 164.

⁸ *The Firm, the Market, and the Law*, s. 115.

⁹ *The Firm, the Market, and the Law*, s. 119.

¹⁰ *The Firm, the Market, and the Law*, s. 119, 120.

¹¹ *The Firm, the Market, and the Law*, s. 133.

¹² Richard A. Posner, *Economic Analysis of Law*. 3. utg. Boston & Toronto 1986; W. Landes & R. A. Posner, *The Economic Structure of Tort Law*. Cambridge, Massachusetts & London, England 1987.

¹³ Lars Werin, *Ökonomi och rättssystem*. Stockholm 1982; Erling Eide, *TfR* 1981, s. 754.

¹⁴ Cento Veljanovski, *The Economics of Law. An Introductory Text*. London 1990.

¹⁵ Torstein Eckhoff & Nils Kristian Sundby, *Rettsystemer. Systemteoretisk innføring i rettsfilosofien*. 2. utg. Oslo 1991, kap. 12.

¹⁶ Andre Stavang, Bør juristene studere samfunnsøkonomi? *Stud. jur.* årgang 55 nr. 3 1990, s. 81–84.

¹⁷ Ronald H. Coase, Economics and Contiguous Disciplines, *Journal of Legal Studies* 7 1978, s. 201–211, s. 209 fig.